

М.Адамова,*¹ F.Tezel,² Ж. Иштекбаев¹

¹ Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

² Гази университеті, Анкара қ., Түркия

ОЙЫННЫҢ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ДАМУЫНА ЫҚПАЛЫ

Аңдатпа

Мақалада біз мектепке дейінгі жастағы балалардың эмоционалдық дамуына ойынның ықпалын зерттеу мақсатында Қазақстанда қабылданған нормативтік-құқықтық актілер мен педагогтардың тәжірибесінің шеңберінде талдау жасадық. Бұған Оқу-ағарту министрлігінің қолданыстағы нормативтік базасын негізге алдық (ҚР Үкіметінің №249, №137 қаулылары, ҚР Оқу-ағарту министрлігінің №348, №499, №422, №130 бұйрықтары). Классикалық педагогика мен заманауи ғылыми әдебиеттерге шолу жасап, талдау нәтижелерін педагогтарымыздың практикасындағы бақылған ерекшеліктермен байланыстырдық. Отандық және шетелдік зерттеулерге талдау жасалды.

Заманауи зерттеулерге сүйене отырып, ойынның эмоционалдық дамуға әсер ететін тетіктері қарастырылды: ойын ережелерін қабылдау арқылы өзін-өзі реттеу, рөлдік ойын арқылы басқаның көзқарасын түсіну, ойындағы қарым-қатынаста алынған эмоционалдық кері байланыс және стрессті сыртқа шығару. Нәтижелер соңғы онжылдықта баланың тұрақты эмоционалдық дамуы өзекті халықаралық мәселеге айналғанын және қауіпсіз әрі икемді дамытушы заттық-кеңістіктік орта мен эмоционалдық интеллектісі жоғары педагогтар болған жағдайда ойынның сапалы өзара қарым-қатынасты қалыптастырудың маңызды құралы болып табылатынын көрсетеді. Зерттеу сондай-ақ педагогикалық тәжірибедегі жиі кездесетін қиындықтарды да анықтады: уақыт тапшылығы, кәсіби даярлықтың біркелкі еместігі және ресурстардың шектеулілігі. Осылардың негізінде мектепке дейінгі педагогика саласында педагогтардың кәсіби өсуін нығайтуға арналған ұсыныстар бердік.

Мұнда ұсынылған талдау және педагогикалық бақылау арқылы анықталған практикадағы қиындықтар мен тиімді шарттар педагогтарға, әдіскерлерге және осы жалғасып жатқан жұмысқа қатысатын зерттеушілер мен сарапшыларға пайдалы болады және болашақтағы кәсіби даму бастамасына айналады, саладағы сапалы эмпирикалық зерттеулерді жүйелі жобалауды жалғастыруға негіз болады деп үміттенеміз.

Түйін сөздер: мектепке дейінгі жастағы бала, эмоционалдық әл-ауқат, эмпатия, дамытушы орта, сапалы қарым-қатынас орнату құралы.

Адамова М.,*¹ Tezel F.,² Иштекбаев Ж.¹

¹ Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г.Алматы, Казахстан

² Университет Гази, Анкара, Турция

ВЛИЯНИЕ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ЭМОЦИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ДОШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В статье мы провели анализ в рамках принятых в Казахстане нормативно-правовых актов и практики педагогов с целью изучения влияния игры на эмоциональное развитие детей дошкольного возраста. В основе этого лежит действующая нормативная база Министерства просвещения (постановления Правительства РК №249, №137, постановления Министерства просвещения РК №348, №499, №422, №130 приказов). Проанализировав классическую педагогику и современную научную литературу, мы связали результаты анализа с наблюдаемыми особенностями в практике наших педагогов. Проведен анализ отечественных и зарубежных исследований.

На основе современных исследований были рассмотрены механизмы, с помощью которых игра влияет на эмоциональное развитие: саморегуляция через принятие правил игры, понимание точки зрения другого через ролевую игру, эмоциональная обратная связь, полученная в отношениях в игре, и изгнание стресса. Результаты показывают, что устойчивое эмоциональное развитие ребенка за последнее десятилетие стало актуальной международной проблемой и является важным инструментом формирования качественного взаимодействия в условиях безопасной и гибкой развивающей предметно-пространственной среды и педагогов с высоким эмоциональным интеллектом. Исследование также выявило распространенные трудности в педагогической практике: нехватка времени, неравномерность профессиональной подготовки и ограниченность ресурсов. На их основе мы дали рекомендации по укреплению профессионального роста педагогов в области дошкольной педагогики.

Мы надеемся, что выявленные трудности и эффективные условия практики, определяемые здесь с помощью анализа и педагогического наблюдения, будут полезны педагогам, методистам, исследователям и экспертам, участвующим в этой продолжающейся работе, станут инициативой будущего профессионального развития, основой для продолжения систематического проектирования качественных эмпирических исследований в этой области.

Ключевые слова: ребенок дошкольного возраста, эмоциональное благополучие, эмпатия, развивающая среда, средство формирования качественного взаимодействия.

Adamova M., *¹ Tezel F.,² Ishpekbayev Z.¹
¹ Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan
² Gazi University, Ankara, Turkey

THE INFLUENCE OF GAME ACTIVITY ON THE EMOTIONAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN

Abstract

In the article, we conducted an analysis within the framework of the regulatory legal acts and practices of teachers adopted in Kazakhstan in order to study the impact of play on the emotional development of preschool children. This is based on the current regulatory framework of the Ministry of Education (Government Resolutions No. 249, No. 137, Resolutions of the Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan №348, №499, №422, №130 orders). After analyzing classical pedagogy and modern scientific literature, we linked the results of the analysis with the observed features in the practice of our teachers. The analysis of domestic and foreign studies is carried out.

Based on modern research, the mechanisms by which the game affects emotional development have been examined: self-regulation through acceptance of the rules of the game, understanding the point of view of another through role-playing, emotional feedback received in a relationship in the game, and the expulsion of stress. On modern research, the mechanisms by which the game affects emotional development have been examined: self-regulation through acceptance of the rules of the game, understanding the point of view of another through role-playing, emotional feedback received in a relationship in the game, and the expulsion of stress. The results show that the sustainable emotional development of a child has become an urgent international problem. The results show that the sustainable emotional development of a child has become an urgent international problem over the past pedagogy.

We hope that the identified difficulties and effective practice conditions, identified here through analysis and pedagogical observation, will be useful to educators, methodologists, researchers and experts involved in this ongoing work, will become an initiative for future professional development, and the basis for continuing the systematic design of qualitative empirical research in this field.

Keywords: preschool child, emotional well-being, empathy, developmental environment, tool for building quality interactions.

Кіріспе. Қазақстанда мемлекеттік саясат мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың барлық балаға тең қолжетімді болуын қарастырады. Нормативтік құжаттарда, соның ішінде мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделінде білім беру үдерісінің барлық қатысушыларының (ата-ана, педагогтер, балабақша) жауапкершілігі мен олардың осы үдеріске саналы қатысуы айқындалған (ҚР Үкіметінің қаулысы, 2021). Мұның дәлелі ретінде, бала өмірінің қауіпсіздігі мен оның денсаулығын қорғау, сапалы тәрбие мен білім беруге байланысты бірнеше мақсатты көрсеткіштердің 2029 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасына енгізілгенін айтуымызға болады. Олардың орындалуы қауіпсіз, эмоционалдық жайлы ортадағы күн бойындағы мейірімді қарым-қатынас пен ойын арқылы оқыту іс-әрекеттерінде іске асырылады деп болжанған. Қазіргі таңда республикада 12 мыңға жуық мектепке дейінгі ұйымда 1 млн астам бала тәрбиеленуде. Сондықтан ел болашағының негізі қаланатын мектепке дейінгі білім беру деңгейіндегі сапалық көрсеткіштердің артуына тікелей әсер ететін ғылыми негізделген бағдарламалық және әдістемелік қолдау - басты басымдылықтардың бірі болуы тиіс деп санаймыз.

Әлемнің жетекші елдері ерте жастағы балалардың дамуы үшін жасалған жағдайлардан болашақтағы елдің сапалы адами капиталының негізі қаланатынын жақсы түсінетінін талданған зерттеулерден анық көреміз. Экономист Дж. Хекманның (2012) зерттеулеріне сәйкес, ерте жастағы сапалы білім беру бағдарламаларына салынған әрбір инвестиция қоғамға жылына орта есеппен 7–10% экономикалық қайтарым әкеледі. Халықаралық зерттеулердің нәтижелері - ерте

даму бағдарламаларын алған балалардың есейгендегі өмір салтының деңгейі жоғары екенін көрсетеді.

Әлемдік тәжірибеде инфрақұрылым мен қоршаған ортаның балалардың психикалық және физикалық дамуына әсеріне ерекше назар аударылады. Әлемдік нейробиологиялық зерттеулердің нәтижелері бойынша, баланың миы өмірінің алғашқы жылдарында аса жоғары қарқынмен дамиды. Ғылыми деректерге сүйенетін болсақ, жаңа туған нәрестенің миындағы нейрондар саны ересек адамның миымен салыстырғанда екі есеге көп және 200 млрд түзіледі. Гарвард университетінің зерттеулерінде бала үш жасқа толғанша әр секундта осы нейрондар арасында 1 млн астам синапстық байланыстар қалыптасатыны айтылған (Center on the Developing Child at Harvard University, n.d.). Бала миының дамуы оның қоршаған ортасы мен өмірден алатын тәжірибесімен тығыз байланыстылығын зерттеген ғалымдар нейрондық байланыстардың қарым-қатынас барысында және ойын арқылы қалыптасатынын айтады. Осыған сабақтас нейробиологиялық тұжырымды Дж. Панксепп (1998) ұсынған. Оның салыстырмалы зерттеулері әлеуметтік және белсенді қимыл-қозғалыс ойындарын басқаратын, қуаныш пен әлеуметтік байланысты реттеумен тығыз байланысты айрықша аффективті-мотивациялық ми тізбегін анықтады. Бұл тұжырымдамада ойын мүмкіндігінен айырылу мазасыздық пен реттелудің бұзылуы деңгейінің жоғарылауымен байланыстырылады, бұл ойынды міндетті емес, қосымша байыту емес, дамудың қажетті шарты ретінде қарастыруға биологиялық негіз береді.

С.Расстың (2004) эмоциялы қиял-ойынға арналған зерттеу бағдарламасы балалардың ойынына агрессия, қамқорлық, қорқыныш сияқты эмоционалдық тақырыптарды өз бетінше енгізу қабілеті кейінгі дамуда эмоцияны реттеудің күштірек болуымен, шығармашылықтың жоғарылауымен байланысты екенін көрсеткен. Бұл балалардың ойынға енгізетін эмоционалдық мазмұнының өзі, тек оның әлеуметтік немесе ережелерге негізделген құрылымы ғана емес, дербес дамытушылық құндылыққа ие екенін білдіреді.

М. Жұмабаев (2013) және Н. Құлжанова (2014) өз еңбектерінде баланың сезімдері және оның эмоционалдық дағдыларының қалыптасуы ойын арқылы іске асатынын дәстүрлі ұлттық ойындарды ойнаған балалардың әрекеттерін сипаттай отырып түсіндіреді. Зер салып қарасақ, әдістемелік жүйеге қазіргі кезде ғана мойындалып, енгізіліп жатқан баланың эмоционалдық дамуын қолдайтын педагогикалық тәсілдерді осыдан бір ғасыр бұрын болжағанын байқаймыз.

Д.Эльконин (1978) ойын арқылы баланың әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларын дамыту оның тұлғалық қасиеттерінің негізін қалыптастырады деген. Ойын ұғымын педагогика және психология ғылымдары тұрғысынан кеңірек қарастырған Л. Выготский (1966) ойынды баланың психикалық дамуының жетекші құралы деп атап, ойын барысында бала рөлге кіру арқылы басқа жағдайда қол жеткізе алмайтын тілектерін жүзеге асыра алатынын дәлелдеген. Элькониннің (1978) өз зерттеуі де осы қорытындымен үндеседі: бала үшін «ойын» нақты өмірде кездесетін әлеуметтік қарым-қатынас рөлдерін қайталайды және дәл осы себепті — баланың өзі белгілеп, қабылдаған шарттар аясында жүзеге асырылатындықтан — жетекші әрекет болып табылады. Ж. Пиаже (1951) болса, ойын арқылы бала өмірлік тәжірибесін өз танымдық схемалары мен инстинктивті бейімдерімен сәйкестендіре отырып игереді деп есептеген.

Заманауи психологиялық теория тұрғысынан және осы саладағы соңғы талдаулардың нәтижелеріне сәйкес, ойын бала үшін өзін-өзі тану, ішкі сезімдерін сыртқа білдіру, әлеуметтенудің тәжірибесін алу және тұлға ретінде даму құралы болып шығады. Психолог-ғалымдардың жинақтаған дәлелдері ойынның баланың ішкі эмоционалдық күйлерін — қуанышын, стрессін, қорқынышын, мазасыздығын — еріксіз сыртқа шығару құралы қызметін атқаратынын көрсетеді, ал бұл функцияның негізінде ғалымдар қайта-қайта атап көрсететін екі шарт жатыр: ойын ортасының қауіпсіздігі және балалардың осы орта аясында эмоцияларын еркін білдіру мүмкіндігі. Осы процесс барысында бала біртіндеп эмоциясын реттеуді үйренеді, психикалық денсаулығы қалыптасады, жеке қасиеттері дамиды деп жорамалданады.

Бала өскен сайын оны қоршаған ортадағы эмоцияны тану процесі біртіндеп күрделене түседі, әрі осыған сәйкес әр кезеңде ойынның мазмұны мен құрылымы да өзгеретінін нақты көрсетуге

болады. Тиісті зерттеулерді талдау екі-үш жас аралығындағы эмоционалдық даму негізінен кимыл-қозғалыс және сенсорлық ойындар арқылы жүзеге асатынын, ал бұған қажетті басты шарт — қауіпсіз ортада ересек пен баланың эмоционалдық байланысы екенін көрсетеді. Зерттеушілердің пікірінше, үш-төрт жас аралығында осы алғашқы байланыстар балада басқалардың эмоцияларын неғұрлым жетілген түрде түсіну мен қабылдауға ұласады; осы жаста балалар өз ішкі сезімдерін негізінен рөлдік ойындар арқылы білдіреді. Төрт-бес жаста балалар эмоцияларды ажырата және атай алады, ал біздің талдауымыз бұл қабілеттің дәл сюжеттік-рөлдік ойындар арқылы нығайтынын растайды. Бес жастан асқан бала өзіне жауапкершілік ала алады, сондықтан жанашырлық пен қамқорлық танытуынан оның эмоционалдық қасиеттерін байқап көруімізге болады. Көптеген зерттеу деректерінде бұл жаста баланың эмоцияларын басқара алу қабілеті күрделірек театрландырылған немесе драмалық ойындарда жетілетінін айтқан.

Нормативтік құжаттарға сәйкес, бес жас — мектепке дейінгі даярлық кезеңі, ал алты жаста бала бірінші сыныпқа өтеді. Бес жасар баланың мектепке психологиялық дайындығымен қатар, оның эмоционалдық дағдылары да қалыптасуы тиіс. Бұл мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартының күтілетін нәтижелерінде нақтыланған. Дәл осы басымдық Үкімет қаулысымен бекітілген мектепке дейінгі білім беруді дамытудың моделінің қағидаттарында да анықталған: онда баланың эмоционалдық денсаулығы мен қауіпсіздігі оның толыққанды дамуының ажырамас құрамдас бөлігі ретінде қаралады. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделінің 27-тармағында былай делінген: «Әлеуметтік-эмоционалды оқыту баланың дамуындағы маңызды компонент болып табылады. Ол өз эмоцияларын түсіну мен басқарудан, эмпатиядан және үнемі дамып отыратын қарым-қатынас дағдыларынан тұрады. Бала тәрбиешілермен және мектепке дейінгі ұйымның басқа да ересек адамдарымен қарым-қатынаста неғұрлым сабырлы болса, баланың психоэмоциялық аман-саулығының негізі болып табылатын оның эмоциялық және әлеуметтік құзыреті де сапалы дамиды. Мектепке дейінгі ұйымдар мен үйде балалардың әлеуметтік-эмоциялық дағдыларын дамытуға ерекше назар аудару қажет». Сәйкесінше, тәрбие мен оқытудың үлгілік бағдарламасы тәрбиешілерді ойынды балалардың жасына сай ұйымдастыруға міндеттейді; алайда іс жүзінде тәрбиешілердің баланың эмоционалдық дамуын қамтамасыз етуде ойынның психологиялық қырларын толық ескеруі жиі киынға соғатынын байқадық. Сондықтан біз тәрбиешілерге ұйымдастырылған әрекет аясында қолданылатын ойын түрлерін неғұрлым саналы түрде тандауды, ал балалардың еркін, дербес ойынына қатаң бақылау орнатудың орнына жеңілдік ықпал етуді ұсынар едік. Бұл шектен тыс құрылымдаудың қаупіне байланысты. Соңғы зерттеулерде дәл осы кәсіби өлшем барған сайын көбірек назарға алынып отыр. Оның үстіне мақсатты түрде ұйымдастырылған ойынның баланың эмоционалдық дамуына айтарлықтай ықпалы бар деген пікір ғылыми ортада кеі таралғандығы байқалады. Г. Ибрагимова (2024) өз зерттеуінде баланың эмоционалдық дамуын қолдау үшін баланың қызығушылықтарын ескеру және дараланған педагогикалық тәсілдердің әсерін күшейту қажет деген ой айтады. Бұл бағытта педагогтарға ойын арқылы оқытудың тиімділігін арттыратын бірнеше өзінің әдістемелік құралдарын жариялаған. Ондағы негізгі ұстанымы баланың қоршаған ортасы — дамытушы орта талаптарына сәйкес келуі керек және баламен мақсатты, өнімді эмоционалдық қарым-қатынас орнатуға ұмтылу баланың бастамасымен де жүзеге асырылуы мүмкін деп тұжырымдайды.

С. Жиенбаева мен әріптестері (2025) бірге жүргізген зерттеуінде психологиялық жайлы жағдай жасалған дамытушы ортадағы балалардың тілдік дағдыларының дамуы 1,5 – 2 есеге дейін қарқындырақ жетілетінін айтады. Зерттеу нәтижелері позитивті эмоционалдық қарым-қатынас балалар арасындағы коммуникативтік түсіністіктің қалыптасуына оң әсер еткенін көрсеткен.

Қазақстанда 2021 жылы ECERS бағалау шкаласын қолдану арқылы жүргізген зерттеудің нәтижесінде мектепке дейінгі ұйымдардағы дамытушы заттық-кеңістіктік ортаның сапа көрсеткіші төмен — қолданылған шкала бойынша шамамен 2,08 болғаны анықталды (Киикова және басқалары, 2024). Бұл нәтиже ойын арқылы баланың эмоционалдық дамуын қамтамасыз

ету, ең алдымен, дамытушы ортаның өзінің қаншалықты сапалы ұйымдастырылғанына байланысты екенін растайды; жақсы әзірленген педагогикалық ойын жүйесі жұтаң материалдық-заттық ортаны толтыра алмайды. Дәл осы негізде мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың қазіргі үлгілік бағдарламасында (2022) «әлеуметтік-эмоционалдық даму» алғаш рет жеке бағыт ретінде нақтыланса, ал 2021 жылы Үкімет қаулысымен қабылданған мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделінде «баланың эмоционалдық денсаулығы» және «тәрбиешінің құзыреттілігі» ұғымдары ұлттық мектепке дейінгі жүйенің нысаналы құрамдас бөлігі ретінде бекітілді, бұл жоғарыда қарастырылған халықаралық ғылыми зерттеу ұсыныстарымен қазақстандық саясаттың мазмұнды түрде жақындасқанын көрсетеді. Педагогикалық әдіс-тәсілдерді жетілдіру үшін баланың эмоционалдық дамуын қамтамасыз ету мәселесі әрі қарай зерттеуді қажет етеді.

Материалдар мен әдістер. Бұл зерттеу теориялық және нормативтік әдебиеттерді құрылымдалған талдаумен және қазақстандық мектепке дейінгі педагогтардың практикалық тәжірибесінен алынған педагогикалық бақылауларды сапалы синтездеумен біріктіреді. Әдіснамалық құрылым мақаланың зерттеушілік, практикаға бағытталған мақсатын көрсетеді: бір гипотезаны бақыланатын эксперимент арқылы тексеру орнына, зерттеу ойынға негізделген практиканың эмоционалдық дамуға қатысты қазіргі жағдайын сипаттауды және қайталанатын қиындық пен тиімді практика үлгілерін анықтауды мақсат етеді.

Әдебиеттерді талдау компоненті ойын туралы классикалық дамытушы-психологиялық дереккөздерді (Выготский, 1966; Эльконин, 1978), эмоционалдық қауіпсіздік теориясын, эмоционалдық құзыреттілік туралы заманауи зерттеулерді және кеңірек эмоционалдық интеллект негізін (Саловей мен Майер, 1997) шолуды қамтыды, оған ойын, стрессті реттеу және эмоционалдық тұрақтылық мәселелерін қарастыратын жаңарақ зерттеулер қосымша болды. Бұл еңбектер ойын іс-әрекетінің эмоционалдық дамуға әсер ету механизмдерін анықтайтын тұжырымдамалық негізді құру үшін пайдаланылды: ережеге негізделген өзін-өзі реттеу, рөлге негізделген перспективаны қабылдау, эмоционалдық көріністі құрдастар арқылы кері байланыс алу және стрессті символдық және физикалық іс-әрекет арқылы сыртқа шығару.

Нормативтік талдау компоненті жоғарыда аталған негізгі қазақстандық нормативтік құжаттарды (№ 249 және № 137 Үкімет қаулылары; № 348 және № 499 министрлік бұйрықтары; олардың 2022 жылғы 14 қазандағы өзгертуі — № 422 бұйрық) шолуды қамтыды. Ойын іс-әрекетін, дамытушы ортаны ұйымдастыруға және баланы әлеуметтік-эмоционалдық дамытудан күтілетін нәтижелеріне байланысты қағидаларға мән бердік.

Педагогикалық сынақ алаңының жұмысында педагогтардың тәжірибесін бақылап қана қоймай, бақылау деректерін мониторинг қорытындыларымен салыстырмалы талдау жасадық. Негізгі назар аударған нысанымыз — педагогтардың ойынды эмоционалдық-дамытушы мақсатта саналы түрде пайдалануға тырысқанда жиі кезігетін қиындықтары. Осы компоненттің зерттеушілік және сапалы сипатына сай, төменде келтірілген нәтижелер стандартталған сандық өлшеу құралының нәтижесі емес, практикалық тәжірибенің аналитикалық синтезі ретінде түсінілуі керек; олар негізделген гипотезалар туындату және осы саладағы одан әрі, неғұрлым қатаң жоспарланған эмпирикалық зерттеулерге практикалық ұсыныстар беру үшін арналған.

Нәтижелер. Қаралған педагогикалық тәжірибе бойынша педагогтардың балалардың эмоционалдық дамуын қолдауда негізгі құрал ретінде қолданатын бірнеше ойын түрі қайталанатын. Әлеуметтік-драмалық немесе рөлдік ойын іс-әрекеті — балалар отбасылық өмір, медициналық көмек немесе қоғамдық рөлдер сияқты күнделікті сценарийлерді бірлесіп құрастырып, орындайтын, ең тұрақты атап өтілетін түрі болып шықты. Педагогтардың айтуынша, бұл ойын түрі балаларға эмоционалдық дағдыны жаттықтырудың, құрдастарымен рөлдер мен ережелерді келісудің және қақтығысқа, көңілсіздікке және ынтымақтастыққа әлеуметтік тұрғыдан лайықты жауап беруді жаттықтырудың қайталанатын, әрі тәуекелі аз мүмкіндіктерін ұсынады. Нақты ережелері бар топтық ойындар (қарапайым командалық ойындар мен кезекпен ойнау ойындарын қоса алғанда) шыдамдылықты, ренжуге төзімділікті және балаға тиімсіз нәтижелерді

кабылдау қабілетін дамыту үшін жиі қолданылады, бұлардың барлығы эмоцияны реттеу дағдыларымен тығыз байланысты. Педагогтар сондай-ақ тосыннан туған ойындар арқылы эмоцияны тану құралдарын қамтитын жетекшілікпен жүретін, жартылай құрылымдалған ойындарды (мысалы, балалар бет-әлпет көріністерін немесе суреттерді аталған эмоциялармен сәйкестендіретін немесе әңгіме кейіпкерлерінің сезімдерін баяндайтын іс-әрекеттер) қолданатынын баяндады. Педагогтар физикалық белсенді ашық ауадағы ойын, әсіресе күн ішінде балаларға эмоционалдық реттелудің қажеттілігі үшін керек екенін айтады. Бірнеше әңгімелесуде педагогтар ашық ауадағы немесе ірі моторлы ойын реттеуші «қайта бастау» қызметін атқарады деп сипаттады, содан кейін балалар құрылымдалған іс-әрекеттер мен құрдастарымен қарым-қатынасқа неғұрлым тыныш қайта араласады деп баяндайды. Педагогикалық бақылауларда ойын іс-әрекетінің эмоционалдық дамуды сәтті қолдауымен тұрақты байланысты кейбір шарттарда түйіседі.

Біріншіден, дамытушы заттық-кеңістіктік ортаның сапасы мен икемділігі айтарлықтай маңызды: балаларға өз ойындарын таңдау мен құрылымдауда белгілі бір дербестік беретін, түрлі және қолжетімді ойын материалдары бар топтар материалдары шектеулі немесе қатаң түрде ересектер бақылайтын топтарға қарағанда неғұрлым бай, ұзаққа созылатын әлеуметтік-драмалық ойынды тудырады деп сипатталады, бұл эмоционалдық жаттығуға сәйкесінше көбірек мүмкіндіктер береді.

Екіншіден, ойын кезіндегі тәрбиешінің эмоционалдық ұстанымы шешуші фактор ретінде қайта-қайта аталады. Мұқият бақылаушы және кездейсоқ жәрдемдесуші ретінде өзін ұстанатын — эмоцияларды атап, қақтығысты реттеуге немесе ойын сценарийін жайлап кеңейтуге араласатын, бірақ оның бағытын өз қолына алмайтын — педагогтар ойыннан толығымен шығатын немесе оны алдын ала белгіленген нәтижеге тым қатаң бағыттайтын педагогтарға қарағанда балалардың эмоционалдық қатысуында неғұрлым өнімді нәтижелермен байланысты.

Үшіншіден, талқыландырылған нормативтік талаптарға сай, ойынға арналған уақытты қорғайтын тұрақты және болжамды күнделікті тәртіп бар. Бұл балалардың неғұрлым ұзақ, үздіксіз ойындарға қатысу мүмкіндігі азаяды деген болжамға әкеледі.

Балаларды ерте дамыту институты (ж.к.) жүргізетін мониторинг қорытындыларында балалардың «әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларының дамуы» бойынша 3-5 жас аралығындағы балалардың ілгерілеу динамикасының соңғы 3 жылдағы көрсеткіші орташа есеппен 15,7% құрайды. Күнделікті бұл жұмыстар қаншалықты тиынақты жоспарланатынын талдау үшін Балаларды ерте дамыту институтының 2021 жылы 30% балабақшалардың үлесін қамтып жасаған мониторинг қорытындыларын алып қарадық. Мониторинг арқылы балабақшада күнделікті қолданылатын ойын түрлері туралы ақпарат жиналған. Деректердің сенімділігі жоғары деп санаймыз. Нәтижелерін 1 – диаграммада көрсетіп отырмыз.

Диаграммадан дидактикалық (~18%) және қимыл-қозғалыс ойындарының (~15%) қолданылу жиілігінің жоғары екені көрінеді. Стандартта көзделген ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттерін мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасына сәйкес іске асыру керектігін алға тартсақ, дәстүрлі дидактикалық ойындардың таңдалуын түсіндіре аламыз. Тағы, балабақшадағы режимдік сәттерде (ертеңгілік жаттығу, екі мезгіл серуен, сауықтыру шаралары, дербес іс-әрекет) балалар белсенді қимылды ойындарды ойнайды. Диаграммада көрсетілген басқа да ойын түрлерінің аз қолданылуы, өкінішке орай баланың бастамаларын қолдайтын мүмкіндіктердің жасала бермейтінін көрсетіп тұр. Бұл мәселенің бір шешімі ретінде, балаға таңдау мүмкіндігі бар, қызығушылық аймақтары қарастырылған дамытушы заттық-кеңістіктік ортаны ұйымдастыруда соңғы 3 жылдың көлемінде тәжірибе жинақтаған 202 балабақша жанындағы Құзіреттілік орталықтары Балаларды ерте дамыту институтының қолдауымен өздерінің үздік тәжірибелерін таратып келеді. Әлі де, сауалнама қорытындылары ойынның көбіне педагогтардың бастамасымен таңдалатынын көрсетеді.

1-диаграмма. Апта ішінде балабақшада ойналатын барлық ойын түрлерінің үлестік көрсеткіші (2021)

Бақылаулардан бірнеше қайталанатын қиындық анықталады. Бірінші және жиі аталатын қиындық уақыт тапшылығына қатысты: педагогтардың хабарлауынша, бір-бірімен бәсекелес оқу бағдарламалық талаптар мен өлшенетін танымдық немесе мектепалды нәтижелерге басымдық беру қажеттілігі, нормативтік құжаттарда ойынның ресми түрде қорғалған мәртебесіне қарамастан, іс жүзінде ойын кезеңдерінің қысқаруына, үзілуіне немесе құрылымдалған сабақтарға қарағанда төмен басымдыққа ие болуына әкеледі.

Екінші қиындық кәсіби дайындыққа қатысты. Педагогтар ойынды эмоционалдық даму үшін саналы түрде пайдалану қабілетіне деген сенімділіктерінің танымдық немесе тілдік даму мақсаттары үшін пайдалану қабілетіне қарағанда төмен екенін жиі хабарлайды; ойын кезіндегі эмоционалдық делдалдық — қиналудың, оқшаулаудың немесе реттелудің бұзылуының нәзік белгілерін тану және баланың дербестігін бұзбай тиісті түрде араласу — құрылымдалған дайындыққа дейінгі немесе жұмыс барысындағы оқытудан гөрі негізінен тәжірибе арқылы алынатын дағды ретінде сипатталады.

Үшінші қиындық топтағы бала санына және ресурстық шектеулерге қатысты, әсіресе әр балаға шаққандағы педагог саны біреу болған жағдайда, онда топтағы әрбір балаға ойында тұрақты, мұқият жәрдемдесу логистикалық тұрғыдан қиынға соғады, ал педагогтар оңай бақылауға болатын, бірақ эмоционалдық тұрғыдан жұтандау іс-әрекет түрлеріне ауысатынын хабарлайды.

Соңында, кейбір баяндаулар іс жүзінде шынымен балаға бағытталған ойын мен ересектердің нақты даму нәтижелеріне жету үшін соншалықты қатты құрылымдайтындығы, оның Выготский (1966) мен Эльконин (1978) анықтаған эмоционалдық пайдасының көзі болатын ерікті, ішкі мотивацияланған сипатын жоғалтқан ойынмен арасындағы шекараны айырудың қиындығын сипаттайды. Педагогтар кейде тиімді жәрдемдесу мен шамадан тыс бағыттаудың арасындағы шекараның қайда жатқанына қатысты негізгі белгісіздікті сипаттайды, әсіресе өлшенетін даму үлгерімін көрсету қажеттілігінің институционалдық қысымы жағдайында: ойын іс-әрекеті нақты, есеп берілетін нәтиже алу үшін алдын ала қаншалықты жобаланса, ол Выготский мен Эльконин оның дамыту күшінің көзі ретінде анықтаған ерікті сипатты және ережелерді ішінара қабылдау қасиеттерін жоғалту қаупі соғұрлым артады. Есеп беру қысымы мен шынайы ойынды сақтау арасындағы бұл шиеленіс — Қазақстанда да, өзге жерлерде де қазіргі мектепке дейінгі практикада кезігетін неғұрлым нәзік, бірақ айтарлықтай маңызды қиындықтардың бірі болып көрінеді. Мысалы, Балаларды ерте дамыту институтының (ж.к.) мониторинг нәтижелері балалардың эмоциялық дамуындағы келесі қиындықтарға назар аударудың қажеттігін көрсетеді. Нәтижелер негізінен балалардың белсенділігі мен қызығушылығын бағалау, ішкі сезімдерін

шығаруын, қоршаған ортамен әлеуметтік қарым-қатынасқа эмоционалды жауап беруін бағалау көрсеткіштеріне негізделіп алынды (1-кестеде).

1-кесте. Мониторинг нәтижесінде анықталған баланың эмоциялық дамуындағы тәуекелдер

Жас кезеңі	Негізгі қиындықтар	Эмоциялық дамуға әсері
1 жас	21,9% – пассивті, қызығушылық танытпайды; 18,3% – әнге, сөзге, ойынға жауап бермейді; 17,6% – қоршаған ортаға қызықпайды	Эмоциялық реакцияның әлсіздігі, ересекпен байланыс орнатуға қызығушылықтың төмендігі
2 жас	17,3% – сөйлеуі дамымаған; 15,9% – өзін-өзі қызмет ету дағдылары әлсіз; 15,7% – жаңа заттарға қызықпайды	Өзіне сенімсіздік, эмоцияны сөзбен жеткізе алмау
3 жас	14,3% – сөйлеуі дамымаған; 13,2% – сюжет құра алмайды; 11,9% – қауіпсіз мінез-құлық дағдылары әлсіз	Эмоцияны тану мен басқарудағы қиындықтар
4 жас	13,9% – сөйлем құра алмайды; 11,7% – ойын ережесін сақтай алмайды; 11,6% – зерттеуге қызықпайды	Қарым-қатынасқа түсу мен эмоцияны реттеу әлсіз
5 жас	12,4% – байланыстырып сөйлеуі дамымаған; 11,7% – шығармашылық әрекетте қиналады; 10,1% – себеп-салдарды түсінбейді	Өзінің еркін білдіру, эмоционалды өзін-өзі реттеу жеткіліксіз

Кестедегі мәліметтерде эмоциялық даму тапшылығының негізгі белгілерін және оған себеп болып отырған баланың дамуындағы қиындықтарды келтірдік. Ерте жаста байқалған қиындықтар кейінгі кезеңде әлеуметтік бейімделу мен мінез-құлық мәселелеріне ұласып кетпеу үшін алдын алу қажет және жүйелі педагогикалық қолдауды талап етеді.

Қазіргі таңда мектепке дейінгі ұйымдарда ойын аймақтарын дұрыс ұйымдастыруды үйретіп, баланың эмоциялық жайлы атмосферадағы дамуына жағдай жасау үшін Балаларды ерте дамыту институты тарапынан әдістемелік сүйемелдеу жұмыстары әдістемелік кабинет әдіскерлерімен бірге жасалуда. Осы жасалып жатқан жұмыстардың ішіндегі педагогтардың практикасын әдістемелік жағынан сүйемелдеуде тиімділігі жоғары болып отырғандарының бірі - соңғы 3 жылда еліміздегі 202 балабақша жанынан құрылған құзіреттілік орталықтарының жинақтаған тәжірибесін тарату. Үздік тәжірибелерді жинақтау барысында тәрбиешілерге арналған ойын алаңын дамытушы заттық-кеңістіктік аймақтарға бөлу туралы нұсқаулықтар, әдістемелік ұсынымдар, бейнероликтер, курс барысында әдіскерлермен бірге диагностикалық бақылау парақшалары дайындалды. Маңыздысы, бұл құралдардың барлығы зерттеу негізіндегі талдау нәтижелеріне сүйеніп жасалғандығы және одан бөлек, құзіреттілік орталықтарының базасында педагогикалық процесті тікелей бақылау барысында алынған тұжырымдардың ескерілгендігі. Ойынды сапалы ұйымдастыруда ескеруді қажет ететін кейбір мәселелерге тәрбиешілер дер кезінде назар аудара бермейтінін педагогикалық бақылау нәтижелері көрсетіп отыр. Сонымен бірге, балабақша әдіскерлерінің режимдік сәттер мен ұйымдастырылған іс-әрекетті бақылаулары бойынша толтырған диагностикалық бақылау парақшаларындағы жазбаларын курс кезіндегі талдау да осыны дәлелдейді.

Жүргізілген зерттеулердің барысында менің өзім қатысқан педагогикалық бақылау кейстерімен де осындай бірнеше мысалдарды көруге болады. Соның ішінде баланың қиялында пайда болған ойынның сюжетін сәтті жалғастырып кетуге кедергі болған бірнеше сәттерді атап өтуге болады.

1-кейс. Балабақшаның ересек тобында (4 жас) жүргізілген бақылау. Ойын аймағы жол белгілері, ойыншық көліктер, бағдаршам макеті, полиция атрибуттары (кепка, таяқша) арқылы жасақталған. Аталған аймаққа келген ер бала полиция кепкасын басына киіп, қолына таяқшасын алады. Бірақ бала бұл жерде ұзақ кідірмеді. Өйткені бағдаршам жерде жатты, ал ойыншық көліктер баланың қолы жетпейтін биікте жинаулы болды, арнайы жол, жол белгілері бар жолақтар жоқ еді. Бұл ойын аймағында дамытушы ортаның жеткілікті дәрежеде ұйымдастырылмағаны баланың ойындағы сюжетін жалғастыруға педагогикалық жағдайлардың толық жасалмағанын көрсетеді. Баланың қысқа мерзімді қызығушылығы ойын мазмұнының түсініксіздігімен, рөлдік әрекеттердің үлгісі ұсынылмауымен байланысты болуы ықтимал.

2-кейс. Бұл «педагог-бала» қарым-қатынасын сипаттайтын өте терең мазмұнды психологиялық кейс. Психолог маман мен 4 жастағы А. есімді, интеллектісі сақталған, аяқтарының төменгі монопарезі салдарынан арбада отыратын қыз баламен жүргізілген жеке сабақ барысында ерекше коммуникативтік жағдай бақыланды. Сабақ психологтың кабинетінде, көрнекіліктермен безендірілген ортада өтті. Психолог пен бала бір-біріне қарсы отырды. Сол сәтте алдына келген мұғаліміне назар аударған бала «Не болды? Сенде бәрі дұрыс па?» деп, бірінші болып сұрақ қойды. Бұл көрініс 4 жастағы бала мен ересек адамның арасындағы бір-біріне терең сенім мен жоғары эмпатияны көрсетеді. Бұл жағдаят маманның жеке тұлғаға бағытталған педагогикалық тәсілдерді ұзақ мерзімде жүйелі қолдануының жемісі болуы мүмкін. Гарвард Орталығының (n.d.) деректерінде эмоционалдық қолдау көрсетуде баланың эмоцияларына дер кезінде жауап беру нәтиже беретіні айтылады. Баланың еркін сұрақ қоюы, үлкен адамның эмоциясын түсініп оған жауап қатуы, оның эмоционалдық дағдыларының қалыптасқанын көрсетеді. Педагог пен бала арасындағы сапалы қарым-қатынаста эмоционалдық ашықтықтың орнағанын байқадық. Бұл кейс, білім алуда ерекше қажеттілігі бар интеллектісі сақталған балалардың психоэмоционалдық дамуы тиісті педагогикалық-психологиялық қолдау көрсетілген жағдайда жоғары дәрежеге жететінін және эмоционалдық дағдыларының толықтай қалыптасатынын көрсетеді.

Талқылау. Эмоционалдық дағдылардың қалыптасуының түрлі модельдерін ұсынған ғалымдардың зерттеулері (П.Саловей, Д.Майер, 1997; Дж. Готтман, 2014) балада ерте жастан эмоцияны қабылдау, түсіну, реттеу, басқару дағдыларының дамуы мұқияттылықпен сүйемелдеуді талап ететінін дәлелдейді.

Д.Торрано мен әріптестерінің (2026) 2025 жылы Қазақстанның әртүрлі аймақтарындағы мектепке дейінгі ұйымдардан 4 пен 7 жас аралығындағы 316 баланың қатысуымен жүргізген зерттеуі ойынның бала үшін маңыздылығын көрсететін бірден бір дәлел болды. Бұл зерттеу жұмысының негізгі ерекшелігі баланың салған суреті, жазуы, әңгімелеуі арқылы алынған ақпараттарды жинақтаған және бұларды М.Селигманның PERMA-Н әл-ауқатты бағалау моделі арқылы талдаған. Бізге, бұл деректерді Назарбаев университетінің жанында зерттеу қорытындыларын жариялауға байланысты ұйымдастырылған дөңгелек үстел отырысында зерттеу тобымен бірге талқылауға мүмкіндік болды. Зерттеу нәтижелерінен балалар үшін ойынның маңыздылығын анық көреміз, балалардың 97%-ы ойынды оларға қуаныш сыйлайтын әрекет деп бағалаған. Соның ішінде, ойын түрлері бойынша бүлдіршіндердің 43%-ы сюжеттік-рөлдік ойындар мен өз қиялынан туындаған еркін ойындарды ойнағанды жақсы көретінін айтқан. Мұндай тандауды, осы ойын түрлерінің балаларға өз эмоцияларын еркін шығаруға, достарымен коммуникативтік қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік беретінімен түсіндіруге болады деген пікірдеміз. Сондай-ақ балалардың 32%-ның топтық қимыл-қозғалыс ойындарын ұнамды деп жауап беруі де олардың өзге балалармен ортақ тіл табысуға ұмтылатынын білдіреді. Әсіресе рөлдік және ережесі бар ойындар баланың өзіне жауапкершілік алуы арқылы оның өз эмоцияларын құрдстарымен қарым-қатынас барысында түсінуіне, реттеуіне, басқаруына ықпал етеді. Балалардың 64%-ның өздерінің әлеуметтік әл-ауқатын достарымен байланыстыруы олардың алдағы уақытта да достарымен бірге ойнау үшін түсіністікті сақтап қалуға ұмтылысын көрсетеді. Бұл - позитивті эмоционалдық қарым-қатынасты нығайтады. Зерттеу тобы балалардың пікірлерін «жалғыз ойнау қызықты болмайды» деген сияқты балалардың қарапайым жауаптарынан жинақтаған, бірге ойнау қуаныш сыйлайтыны балалардың жауаптарынан анық көрінеді. Балалар мерекелер мен түрлі шараларда достарымен бірге ойнаған уақыттарын ең қуанышты сәттері деп бағалаған. Бұл да ойынның бала үшін мәні бар маңызды әрекет екенін дәлелдейді. Бұдан біз ойын педагогикалық практикада баланың эмоционалдық дамуын сүйемелдеу құралы бола алатынына көз жеткіземіз. Бірақ, баланың эмоционалдық дамуын мақсатты сүйемелдеу барысында педагогтың кәсіби шеберлігі қажет. М. Жұмабаевтың сөзімен айтқанда «жалқы, һәм жалпы ойын. Осылардың қайсымен болса да ойнап отырған баланың ойынын бақылауға тәрбиеші міндетті. Бірақ бақылаймын деп бүлдіріп алма. Егер баланың ойынына қатысқын келсе, бала болып қатыс.

Бала сенің ержеткен адам екенінді сезбейтін дәрежеде болсын» (Жұмабаев, 2013, 97-б.). Зерттеу-дегі деректердің тағы бірқатары өзін қоршаған ортаның бала үшін қаншалықты маңызды екенімен байланысты. Балалардың 69%-ы ойын алаңдары мен ойын бөлмелерінде ойнағанды жақсы көретінін айтса, 63%-ы табиғатта, ашық алаңдарда ойнағанды ұнатады, екеуі де ұнайтынын атағандары бар. Д. Торрано мен оның әріптестерінің (2026) зерттеуіндегі бала үшін ойынның маңызы барының дәлелденуі біздің зерттеуіміздің өзектілігін ашады.

С.Жиенбаева мен оның әріптестерінің (2025) жүргізген зерттеу нәтижелері баланың ішкі эмоциялық сезімдерін сөзбен жеткізудегі рөлдік ойындардың, сюжеттік суреттерді сөйлету тәсілдерінің тиімділігін қарастырады. Деректерді біз педагогикалық эксперимент құралдарын әзірлеуде ескердік. Рөлдік ойындардың барысында түрлі эмоциялық жағдайларды бала өз бойынан өткізгенде өз эмоцияларын түсініп, оларды сөзбен сипаттап, атауға үйренеді («мен қорықтым», «мен қуандым», «мен ренжідім» т.б.)

Зерттеуіміздің барысында педагогтармен сауалнама жүргіздік. Ондағы мақсатымыз: педагогтардың баланың эмоционалдық көңіл-күйін қаншалықты түсінетінін және ұйымдастырылған іс-әрекетті ойын арқылы жоспарлауда қаншалықты ескеретінін анықтау. Сауалнама сұрақтарына жауап берген кездегі деректердің шынайы болуы үшін қарсы мағыналы сұрақтарды қамтыдық. Сауалнамаға жауап берген 11 783 педагогтың 93,8% — ы баланың эмоционалдық дағдыларын ерте жастан дамыту қажет деп санайды. Бірақ осы мәселені теориялық жағынан түсіну мен оны іс жүзінде ескеріп, жоспарлаудың арасында айырмашылық үлкен екенін келесі кестелерде көрсеттік.

2-кесте. Сауалнама қорытындысы бойынша анықталған теорияны мен практика арасындағы айырмашылықты талдау нәтижесі

(GAP-талдау)			
Көрсеткіш	Болуы тиіс	Нақты жағдай	Алшақтық
Эмоциялық дағдыларды дамытушы ойындар	≥ 30 %	7 %	–23 %
Релаксациялық ойындар	≥ 20 %	3 %	–17 %
Әдістемелік қамтамасыз ету	Жеткілікті	25,3 %	Айқын тапшылық
Мамандардың арнайы даярлығы	Жүйелі	34,3 % сұраныс	Жеткіліксіз

3-кесте. Педагогтердің шынайы қиындықтары (терең интерпретация)

Ресми көрсетілген	Терең себеп
Балалардың жеке ерекшеліктері (49,4 %)	Дифференциация әдістерін меңгермеу
Әдістемелік материалдың аздығы (25,3 %)	Бірыңғай, құрылымдалған құралдың жоқтығы
Уақыттың жетіспеуі (20,4 %)	Баланы эмоциялық дамыту бағытындағы жұмыстың жоспарға кірмеуі

Әдіскерлерге мониторинг нәтижелеріне сүйеніп, педагогтарға күнделікті ойын арқылы көрінетін балалардың қалыптасып келе жатқан эмоционалдық дағдыларын оларға елеусіз түрде, бағаламай бақылап қадағалауға мүмкіндік беретін қарапайым, практикалық бақылау құралдарын әзірлеуді ұсынар едік. Мұндай ресурстар ата-аналарға да ұсынуға жарамды көмекші құрал болар еді. Бұл ойынды бағалау жаттығуына айналдырмай, балаға қолдау көрсетіп, көмектесуге қажет деп санаймыз.

Қорытынды. Қазақстандық мектепке дейінгі білім берудің нормативтік базасын талдауға және тәжірибелі педагогтардың педагогикалық бақылауларының синтезіне сүйене отырып, ойын іс-әрекеті мектеп жасына дейінгі балалардың эмоционалдық құзыреттілігін — эмоционалдық дағдыны, эмоционалдық білімді және эмоцияны реттеуді, сондай-ақ сапалы әлеуметтік өзара әрекеттесудің негізінде жатқан эмпатия қабілетін — дамытудың негізгі механизмдерінің бірі екені дәлелденді.

Қазақстандық нормативтік базадағы № 249 және № 137 Үкімет қаулылары, № 348 және № 499 министрлік бұйрықтары және олардың 2022 жылғы 14 қазандағы өзгертуі арқылы (№ 422 бұйрық) ойын баланың жетекші іс-әрекеті ретінде ресми қабылданған. Тиісінше, қауіпсіз жайлы дамытушы заттық-кеңістіктік ортаны ұйымдастыру қарастырылған. Осы зерттеуде анықтағанымыздай, негізгі қиындықтар ресми нормативтік шектеулерде емес, оның күнделікті практикаға ауысуында болып тұрғаны байқалады. Уақыттың жеткіліксіздігі, эмоционалдық қолдау көрсетуге келгенде кәсіби дайындықтың аздығы және ресурстық шектеулер ойынды эмоционалдық дамудың құралы ретінде шебер пайдалану дәрежесін төмендетіп отыр.

Дамытушы ортаны қалай жобалау керектігіне (қатаң, бір мақсатты орналастыруға қарағанда икемділік пен балалардың дербестігіне басымдық беру) және педагогтарды кәсіби тұрғыдан қалай дайындау керектігіне (араласпаудан немесе шамадан тыс бағыттаудан гөрі жәрдемдесуші, эмоционалдық жағынан мұқият қолдауға басымдық беру) назарымызды аудартады.

Осы зерттеудің шектеулерін атап өткен жөн. Педагогикалық бақылау компоненті шынайы практикалық тәжірибеге негізделгенімен, стандартталған өлшеу құралынан алынған емес, сапалы және сипаттамалық сипатта, сондықтан нәтижелер статистикалық жалпыланатын нәтижелер емес, гипотезалар туындату және кәсіби даму басымдықтарын болжау ретінде қаралуы керек.

Біз мектепке дейінгі педагогтардың кәсіби өсуін нығайту — атап айтқанда, олардың икемді, дербестікті қолдайтын ойын ортасын жобалау және балалардың ойын кезіндегі эмоционалдық тәжірибесіне сезімталдықпен әрі ұстамдылықпен көмектесе алу қабілеті болашақтағы практика мен саяси басымдылықтың ең перспективалы бағыты болып табылады деген қорытындыға келеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- Балаларды ерте дамыту институты. (ж.к.). Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту мониторингі. <https://irrd.kz/page/read/Monitoring.html> (қаралды: 22.01.2026)
- Жиенбаева, С. Н., Адамова, М. Е., Сағалиева, Ж. К., & Ерманова, М. Н. (2025). Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту теориясы мен практикасы: Монография. Бика. <https://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/2025/12/1705.pdf>
- Жұмабаев, М. (2013). Шығармалары (С. Жұбаниязов, құраст.; II тарау, 75–78 б.). Жазушы.
- Ибрагимова, Г., & Саттыбаева, Р. (2024). Практикаға бағдарланған тәсіл. Өрлеу. Үздіксіз білім жаршысы.
- Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. (2022). Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты (Бұйрық № 348). Астана.
- Қазақстан Республикасы Үкіметі. (2021). Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделі (Қаулы № 137). Астана.
- Қазақстан Республикасы Үкіметі. (2023). Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы (Қаулы № 249, 28 наурыз). <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249> (қаралды: 25.02.2026)
- Құлжанова, Н. (2014). Мектепке дейінгі тәрбие. Жинақта: Шығармалары (16–49 б.). Ана тілі.
- Эльконин, Д. Б. (1978). Психология игры. Педагогика.
- Gottman, J. (2014). Raising an emotionally intelligent child. Simon & Schuster.
- Center on the Developing Child at Harvard University. (n.d.). Home. <https://developingchild.harvard.edu/homepage/> (retrieved 22.01.2026)
- Heckman, J. J. (2012). The developmental origins of health. *Health Economics*, 21(1), 24–29. <https://doi.org/10.1002/hec.1802>
- Hernández-Torrano, D., Ibrayeva, L., Sergazina, M., Burambayeva, A., Kulsary, A., Vella-Brodrick, D., & Eadie, P. (2026). What makes young children happy? Exploring well-being through children's perspectives in early childhood education. *Early Childhood Education Journal*, 54(4), 2911–2928. <https://doi.org/10.1007/s10643-025-02081-9>
- Kiikova, G., Bektemirova, A., Ramazanov, A., Issina, Zh., & Chukurova, S. (2024). Quality of early childhood education and care in Kazakhstan: The first nationwide study. *Educational Studies Moscow*, 2024(3), 67–87. <https://doi.org/10.17323/vo-2024-16870>
- Panksepp, J. (1998). *Affective neuroscience: The foundations of human and animal emotions*. Oxford University Press.
- Piaget, J. (1951). *Play, dreams and imitation in childhood*. Routledge & Kegan Paul.
- Russ, S. W. (2004). *Play in child development and psychotherapy: Toward empirically supported practice*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Salovey, P., & Mayer, J. D. (1997). *Emotional development and emotional intelligence*. BasicBooks.

Shonkoff, J. P., & Phillips, D. A. (Eds.). (2000). *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development*. National Academies Press. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25077268/>

Vygotsky, L. S. (1966). Play and its role in the mental development of the child. *Voprosy Psikhologii*, (6), 62–68.

References:

Balalardy erte damytu instituty. (n.d.). *Mektepke deingı tärбие men oqytu monitorińı [Monitoring of preschool upbringing and education]*. <https://irrd.kz/page/read/Monitoring.html> (accessed January 22, 2026)

Jienbaeva, S. N., Adamova, M. E., Saǵalieva, J. K., & Ermanova, M. N. (2025). *Mektep jasyna deingı balalardyń tılın damytu teoriasy men praktikasy: Monografıa [Theory and practice of language development in preschool-age children: Monograph]*. Bika. <https://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/2025/12/1705.pdf>

Jımabaev, M. (2013). *Şyǵarmalary [Works]* (S. Jıbaniazov, Ed.; Vol. II, pp. 75–78). Jazuşy.

İbragimova, G., & Sattybaeva, R. (2024). *Praktikaǵa baǵdarlanǵan tásıl [A practice-oriented approach]*. Örleu. Üzdiksiz bilim jarşysy [Orleu. Continuous Education Herald].

Qazaqstan Respublikasy Oqu-aǵartu ministrlıǵı. (2022). *Mektepke deingı tärбие men oqytudyń memlekettik jalpyǵa mindetti standarty [State mandatory standard for preschool upbringing and education]* (Order No. 348). Astana.

Qazaqstan Respublikasy Ükimeti. (2021). *Mektepke deingı tärbieler men oqytudy damytu modeli [Model for the Development of Preschool Upbringing and Education]* (Resolution No. 137). Astana.

Qazaqstan Respublikasy Ükimeti. (2023). *Qazaqstan Respublikasynda mektepke deingı, orta, tehnikalyq jáne kásiptik bilim berudi damytudyń 2023–2029 jylдарǵa arnalǵan tıjyrymdamasyn bekıtu turaly [On approval of the Concept for the Development of Preschool, Secondary, Technical and Vocational Education in the Republic of Kazakhstan for 2023–2029]* (Resolution No. 249, March 28). <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249> (accessed February 25, 2026)

Qұлjanova, N. (2014). *Mektepke deingı tärбие [Preschool upbringing]*. In *Şyǵarmalary [Works]* (pp. 16–49). Ana tılı.

El'konin, D. B. (1978). *Psikhologiya igry [Psychology of play]*. Pedagogika.

Gottman, J. (2014). *Raising an emotionally intelligent child*. Simon & Schuster.

Center on the Developing Child at Harvard University. (n.d.). Home. <https://developingchild.harvard.edu/homepage/> (accessed January 22, 2026)

Heckman, J. J. (2012). The developmental origins of health. *Health Economics*, 21(1), 24–29. <https://doi.org/10.1002/hec.1802>

Hernández-Torrano, D., Ibrayeva, L., Sergazina, M., Burambayeva, A., Kulsary, A., Vella-Brodrick, D., & Eadie, P. (2026). What makes young children happy? Exploring well-being through children's perspectives in early childhood education. *Early Childhood Education Journal*, 54(4), 2911–2928. <https://doi.org/10.1007/s10643-025-02081-9>

Kiikova, G., Bektemirova, A., Ramazanova, A., Issina, Zh., & Chukurova, S. (2024). Quality of early childhood education and care in Kazakhstan: The first nationwide study. *Educational Studies Moscow*, 2024(3), 67–87. <https://doi.org/10.17323/vo-2024-16870>

Panksepp, J. (1998). *Affective neuroscience: The foundations of human and animal emotions*. Oxford University Press.

Piaget, J. (1951). *Play, dreams and imitation in childhood*. Routledge & Kegan Paul.

Russ, S.W. (2004). *Play in child development and psychotherapy: Toward empirically supported practice*. Lawrence Erlbaum Associates.

Salovey, P., & Mayer, J.D. (1997). *Emotional development and emotional intelligence*. BasicBooks.

Shonkoff, J.P., & Phillips, D.A. (Eds.). (2000). *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development*. National Academies Press. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25077268/>

Vygotsky, L.S. (1966). Play and its role in the mental development of the child. *Voprosy Psikhologii*, (6), 62–68.